

OBNOVA MORALNOSTI KAO KOREKTIVNA KOMPONENTA DRUŠTVA

Zdravko Šordan

Teološki institut, Beograd, Srbija

Sažetak

Nije uvijek lako niti jednostavno definirati ljudsku višeslojnu narav. Ona je povezana sa realnim promjenama čovjekovog duha, jer pravi i istinski preokreti i jesu nutarnje naravi i obuhvaćaju duhovni preobražaj, umnu obnovu gdje moralnost postaje korektivna komponenta pojedinca i društva u cjelini, u namjeri da se predstavi duhovno a ne čulno. Ona, u nekoj mjeri, zanemaruje vanjštinu prirodne veličine i usmjerava se prema duhovnom značenju. Duh nije aktivnost koja djeluje samo izvana, ona je sila koja otkriva božansko u čovjeku, jer se ne radi samo o tome da treba strukture društva modificirati, već osobni pogled na svijet i životni stav. Da bismo bili u stanju predložiti neki novi obrazac ponašanja treba uspostaviti red u vlastitom životu. Sve ono što je znanstveno izvodljivo nije u isto vrijeme moralno i etički opravdano, između tehnološkog napretka i humanosti nastao je, gotovo, nepremostivi jaz. Namjera moralnosti očituje se u težnji da naglasi one spiritualne vrednote, ona u najboljem slučaju izražava veće interesiranje i osjetljivost za treptaje ljudske duše, dakle svodi se na želju da predstavi duhovno a ne čulno. Zapostavivši izgradnju duhovne dimenzije, nastao je vakum između prirode i duha usled čega je čovek ostao duboko nespokojan. Biološke potrebe ne mogu, u hijerarhiji ljudskih potreba, biti važnije od duhovnih koje pripadaju čovjekovoj generičkoj suštini jer one i doprinose razvoju te suštine. Oslanjajući se samo na puteno čućemo disonantno jecanje, kao pokušaj kompenzacije za izgubljene moralne vrednote. Ako nema moralnosti svijet je površinski, te čovjek nije sposoban za duhovni uzlet, ako nema moralnosti sve je lišeno smisla i sve je apsurdno. Uzvišeni ciljevi života nisu i ne mogu biti samo ekonomski i socijalni, već i duhovni. Veličina naroda i pojedinca ne mjeri se isključivo materijalnim obrascima, razvijenim umom a zakržljanim duhom, već i moralnim vrednotama.

Ključne riječi

moralnost, etika, sloboda, kršćanstvo, bratstvo, duhovna snaga

Svojim učenjem da je čovjek *božanskog* podrijetla, te da se na osnovu toga i Bogu može odgovarati za svoje postupke i život, kršćanstvo je oslobodilo čovjeka ropstva "carstvu Cesara"/1/. Te radi toga nitko i nema pravo vladati tuđim životom. Hercen dobro misli kada kaže da je „Potčinjavanje ličnosti društvu, narodu, čovječanstvu ili ideji – produžetak je prinašanja ljudskih žrtava"/2/. Krist je savjetom: „Podajte caru carevo, a Bogu božje!“ (*Evandjelje po*

Matej, 22:21) odvojio fizičko od duhovnog, čovječje od božanskog, državno od crkvenog, čime je ograničio autoritet i svemoć vlasti samo na fizički, puteni ili materijalni dio čovjekove osobnosti, tako da je duhovno u čovjeku postalo slobodno, oslobođeno zemaljskog ropstva. Bog traži da čovjekov duh bude slobodan radi morlane odgovornosti, makar se tijelo moralo pokoravati zakonima „carstvu Cesara“. Drugim riječima, neprikosnovenost

čovjekove osobnosti, posljedica ovog oslobađanja duha u čovjeku, jeste čisto kršćansko dostignuće. Kršćanstvo se, u prvim stoljećima, bori za tu slobodu i to protiv svake tiranije a zatim, i u krugu samog kršćanstva, protiv zlorabe vere i verovanja kao što je, primjerice, zlorabe crkve u političke svrhe a kroz to je poticalo i socijalnu i političku slobodu ljudi. Samo kršćanstvo traži slobodu svih i svakoga: slobodu naroda, osobnosti i uma, slobodu kretanja; svi ti veliki poticaji borbama za slobodu, potjekli su iz kršćanske ideje o slobodi. Čovjekova se osobnost ne smije izgubiti, niti u roditelju niti u građaninu, niti u religiji niti u državi. Treba, dakle, dati... „caru carevo, a Bogu božje“. Čovjek je jedinstvena cjelina koja se ne može svesti na zbir njenih djelova. Koliko mi to stvarno razumemo? Bodrijar ispravno misli kada kaže da je naše vrijeme karakteristično po fenomenu nestajanja. Za taj fenomen odgovorni su elektronski mediji, u prvom redu televizija. Nestajanje, kao nestajanje smisla, poruke i reference dešavanja u medijskom prostoru. Spektakl i simulacija, bezgranična produkcija medijskih slika, šire prostor nastajućih i nepostojećih značenja. Nije bitno da li se nešto stvarno dogodilo, bitno je da li se to pokazalo na televiziji. Kad se individua pretvara u funkciju, ona se lišava svoje povjesne posebnosti. I dom ljudi u modernom vremenu se promjenio, srozao se na kasrnski, a cjelokupan tok svakidašnjice tehnicizira se kao pogon. Svoje „ja“ i svoj bitak čovjek napokon gubi kada izgubi volju za radom. Najbolji u ovom smislu nisu ni najobrazovaniji ni najtalentiraniji, već osobe, „za razliku od duhovno praznih ljudi koji nijednu stvar ne osjećaju kao svoju i koji bježe od sebe“ /3/. Naš moralni problem je čovjekova ravnodušnost prema samom sebi. Ona leži u činjenici da smo izgubili osjećaj značenja i jedinstvenosti pojedinca, da smo postali instrument za ciljeve izvan nas samih, da doživljavamo i tretiramo sebe i druge kao robu i da su i naše vlastite snage od nas postale otuđene. Mi smo postali stvari i naši bližnji su postali stvari. Naš društveni moral je još uvijek, realno gledao, više projekcija poželjnog nego stvarnog. Došli smo dotle da smo za čovjeka koji ne umije da se gura, da se „snalazi“, više sa šaljnjem nego poštovanjem kometirali: jadnik što mu je drugo preostalo nego da bude pošten. Pravi put napredka čovječanstva je razvijanje svijesti i moralnog osjećaja u narodu.

Kritički stav prema sebi i postojećim uvjetima života je prva pretpostavka slobodnom životu. A to jednostavno znači ne miriti se sa svim što postoji i što ti drugi nameću za njihove vlastite interese. “To je pitanje bitne čovjekove zrelosti i borbe za minimum dostojanstva“ /4/. Čovjek, dakle, ima pravo na minimum dostojanstva. Konformizam je posebna kategorija autoriteta koji tiraniše i obezbeđuje osobu i njezin integritet dovodi u pitanje: mora se biti saglasan, ne smije se biti drugačiji već u skladu sa propisima i standardima, on od nas ne traži da budemo uspješni već da li smo se uspješno prilagodili.

Oslobađajući čovjeka od zemaljskog ropstva svake vrste, kršćanstvo pokušava osloboditi čovjeka i od zemaljskih briga i zlorabe putenih požuda. Stari su narodi bili i suviše opterećeni putenim i uopće, posebice u religioznim radnjama, tako da se duhovno teško moglo kroz materijalno probiti i punim sjajem zasjati. Kršćanstvo ističe duhovne vrednote nad materijalnim. Ono je počelo učiti da ne treba skrbiti samo za materijalne potrebe. On, Krist, dakle, poziva svoje sljednike da se ugledaju na ptice nebeske „kako ne siju, niti žanju, niti sabiraju u žitnice svoje; pa Otac vaš nebeski hrani ih, niste li vi mnogo pretežniji od njih?“ (*Evandjelje po Mateju, 6:26*). U središtu svih društvenih zbivanja stoji čovjek sa svim svojim, prije svega duhovnim potrebama i namjerama, jer tamo gdje nedostaju autentične osobe, ne postojati ni identitet.

Kršćanstvo, dakle, traži slobodu čovjekove osobnosti od fizičke prisile, s jedne i, materijalnih s druge strane, te da bi tako očišćeno čovjekovo biće pripadalo samo uzvišenim ciljevima. Sloboda je u svojoj osnovi čovjekovo unutarnje stanje koje je starije i jače od svakog vanjskog utjecaja, i zato ne prihvaća vanjsko uvjetovanje. Ona u ljudskom društvu svoje opravdanje nalazi u čovjekovoj ovisnosti od Boga. Oslobodivši tako čovjekovu prirodu nižih, primitivnih zahtjeva, kršćanstvo je time dalo moćan poticaj priznavanju duhovnih vrijednota i težnjama za slobodom kod Evropskih naroda. I Berđajev ispravno razmišlja kada kaže da je kršćanstvo prvo predstavilo svijetu pojam slobode, bez koje nije moguće razumjeti čovjekovu povijest, niti njegov moral, čime je kršćanstvo unijelo dinamizam i život u strai svijet, dok je podrivanje čovjekove

slobode istodobno podrivanje i vjere u Boga kroz koju se očituje ta sloboda, budući da je sloboda trajan temelj čovjekovog duha, čovjekov duh je sloboda, jer razum i sloboda čine ili tvore suštinu ljudske naravi. Život koji nije prožet sviješću o sebi i svijetu oko sebe predstavlja običan prirodan događaj, a čovjek koji se prepušta doživljajima i trenutnim osjećajima i koji misli samo radi zadovoljenja svojih interesa i strasti ostaje na nižoj, animalnoj razini. U suvremenom društvu ljudi sve više prestaju biti ljudi, a pretvaraju se u funkcije, uloge i službe koje imaju. U takvom društvu nitko ne treba čovjeka, kao osobu, nego ga treba prvenstveno kao ulogu, funkciju ili službu. Takvi depersonalizirani odnosi razaraju osobu i njezinu slobodu. Kako da steknemo otvoren um koji neovisno pronalazi činjenice? Do tog cilja nepostoji jedinstven i ravan put, bitan je odgojni model kojim se služimo, odnosno, ciljevi koji se njime žele postići. Tamo gdje je načelo interesa osnova svake veze i odnosa, tu osnovne ljudske vrijednosti nisu i ne mogu biti mjerilo. "Kritičko mišljenje je refleksno i na razlozima zasnovano mišljenje čiji je cilj donošenje odluke o tome šta se može vjerovati i kako treba postupati" /5/. Kritičko prosuđivanje obuhvaća one sposobnosti i vještine prosuđivanja koje primjenjujemo kada smo suočeni s izborom. Navestit ćemo nekoliko sposobnosti i vještina koje čine ili tvore bazu sposobnosti za kritičko prosuđivanje:

1. Argumentiranje: uvjerenja se moraju zasnivati na valjanim razlozima.

2. Zaključivanje: ono je vrlo važno za donošenje sudova o stvarnosti.

3. Analiza i interpretacija informacije: osnovna prepreka u razvijanju kritičkog mišljenja je tendencija ljudi da se odmah slože sa određenim tvrdnjama, bez preispitivanja njihovog značenja ili eventualnim dodatnim informacijama. Čovjek se radije ili prije opredjeljuje za osobu nego za ponuđenu ideju, što može vrlo često biti pogubno.

Stoga, pojedinac i samo društvo moraju unapređivati i isticati načela istinoljubivosti, intelektualnog poštenja i poštovanja humanističkih ideala, što podrazumjeva brigu o dobroti dostojanstvu drugih ljudi.

Kad se čovjek nekritički identificira sa vrijednotama, on žrtvuje individualne izbore i mogućnost samopotvrđivanja. Iako je okružen tisućama ljudi sa istom identifikacijom, usamljeniji je i nespokojniji nego ikada, bez mogućnosti da dosegne slobodu. Bez obnove moralnosti nema i ne može biti istinske obnove društva.

Izvedimo li ovu misao do kraja, možemo zaključiti slijedeće: Bog kao duh oslobađa se svih lokaliteta u vremenu i prostoru, tako da je, u ljudskoj svijesti, svugdje i na svakom mjestu, u svakom trenutku; tako i čovjek, božanskim dijelom svoje osobnosti – svojim duhom – oslobađa se robovanja svemu nižem da bi pripadao višim vrijednotama. I Hegel ističe da se priroda Boga, kao čistog duha, očitovala u čovjeku. „Ali, što je duh?“, To je homogena Beskonačnost, čista istovjetnost koja u svojoj sekundarnoj fazi, dijeli sebe od sebe i čini drugi aspekt vlastite polarne negacije, odnosno kao egzistencija za sebe i po sebi biva konfrontirana sa univerzalnim. Tako je kroz kršćanstvo čovjek dobio svijest o duhu u svoj njegovoj univerzalnosti i beskrajnosti slobode i povezivanja. Međutim, čovjek je obdaren sposobnošću da svjesno živi svoj život i da smisao svijetu koji ga okružuje. Sloboda je uvjet razuma, i samo slobodan čovjek može postaviti razum kao životni princip.

„Potreba za dubokim mijenjanjem čovjeka javlja se ne samo kao etički i religijski zahtjev, ne samo kao psihološki zahtjev koji nastaje iz patogene strukture našeg sadašnjeg društvenog karaktera, već kao uvjet za goli opstanak ljudskog roda. Jer, prvi put u povjesti fizički opstanak ljudskog roda ovisi od radikalne promjene ljudske BITI“ /6/.

Ono što je božansko ne treba robovati onom što je ljudsko; ono što je nebesko ne smije se izgubiti u onom što je zemaljsko. Čovjekov duh ne smije potonuti u njegovoj puti. Kršćanstvo je snažno istaknulo duh u čovjekovom tijelu.

Odvajajući državu od crkve, zemaljsku od Božje vlasti i time ograničavajući silu zemaljskih vlasti samo nad fizičkim čovjekovim životom, ono je oslobodilo čovjeka od zemaljske stege i, oslobodivši tako individu u čovjeku, ono je dalo moćan poticaj svim plemenitim težnjama. Ali kršćanstvo traži slobodu i od nagona. Otuda kršćanstvo, kao religija, teži

osloboditi čovjeka od putenosti, sebičnosti, materijalizama, straha i ropske potčinjenosti. Ono ga osposobljava za visoku, idealnu, slobodnu i smjelu težnju, za više interese, za usavršavnje i usrećivanje ljudi, za odanost ispunjenju božanskog kodeksa. Ono osniva najvažnije temelje slobodnog, državnog uređenja, a posebice za prave moralne i slobodne bračne i obiteljske odnose.

Ondje, gdje u najužem i za cijeli ljudski odgoj, najvažnijem krugu ljudskog života – u obitelji – preovladava putenost i sebična despotska vlast jačega – muža, oca, prvorođenog, starijeg – tu se i za državu gaje putenost, sebičnost i despotska vlast i ropstvo. Politička sloboda je uvijek stajala u pravom odnosu ka čistoti i slobodi spolnih i obiteljskih odnosa. Iziskujući najveću moralnu čistotu ono izjednačuje dostojanstvo žene s čovjekom. Osloboditi čovjeka izopačenosti znači osloboditi njegov duh najnižeg ropstva i stvoriti preduvjete njegove moralnosti.

Čovjek koji je rob putenosti, pohote i pohlepe ma za čim, nije slobodan čovjek, uvijek može biti „kupljen“, ili podmićen, uhvaćen u „zamku“, prodan jevtino. Takav nije slobodan u sebi i nije sposoban za odgovorne pothvate života, te se ne može boriti za slobodu drugih jer i sam robuje nižoj naravi. U polju globalne svijesti nema mjesta slobodnom izražavanju, niti kritičkom duhu. Načela osobne koristi i egoizma koja su zavladata, dovela su do situacije da je odnos jednog čovjeka sa drugim ljudima izgubio obilježje neposrednosti i čovječnosti, a dobio obilježje manipulativnosti i instrumentalnosti. „Nemoguće je osloboditi se doimu da ljudi najčešće mjere lažnim mjerilima. Priželjujući moć, uspjeh i bogatstvo i tome se dive u drugih. Podcjenjuju, međutim, istinske životne vrednote“/7/. Za slobodu drugih može se boriti samo onaj koji je i sam slobodan u sebi i izvan sebe, koji se ne može prodati i ničim pridobiti, osim onim što je moralno etički opravdano. Samo slobodan čovjek može biti moralan i samo se on može boriti za moralne vrijednote. Otuda je kršćanstvo, oslobađajući čovjeka nutarnjeg i vanjskog ropstva, nagonima i ljudima, stvorilo preduvjete za moralan, a time i za socijalni život, a život ne treba samo analizirati i tumačiti nego ga treba i mjenjati. Kršćanstvo je prvo potisnulo barbarstvo uzvišenim učenjem; evanđelje je bilo prva čitanka

pokrštenim europskim barbarima, na kojoj su se oni učili čitati. I kao učiteljica morala, kršćanstvo je poželjna etička religija, ono je objektivna snaga koja može, i treba, pozitivno djelovati na čovjekove moći. Dakle kršćanstvo je viša povijesna i socijalna religija, jer po svojim uzvišenim etičkim načelima unosi red u međuljudske odnose, koji će, kao topla baština moralnosti i kulture, pogodovati napretku obitelji i društva, morala i religije, filozofije i znanosti. Kršćanstvo je kod čovjeka stvorilo trajnu i čvrstu podlogu svega što je plemenito, uzvišeno i moralno. A moralno i plemenito nastaje samo onda kada se radi slobodno. Samo je ono plemenito što se radi iznad nesvjesti, straha, sebičnih interesa; plemenito je samo ono što se svjesno radi i stvara, bez prisile, straha i obmane. Ono što nesvjesno postaje i što se svjesno radi iz interesa, straha i sujete, može biti lijepo, dobro i korisno, ali nikad plemenito, jer plemenitost je dublja forma ljepote. Čovjek koji racionalno djela mora uzeti na sebe punu odgovornost za sve posljedice svog djelanja, jer čovjek odgovara kako za željene tako i za neželjene posljedice onoga što čini.

Kršćanstvo je, oslobađajući čovjeka od duhovnog i fizičkog ropstva, postavilo čvrste osnove ljubavi, pravdi, plemenitosti, ponajprije slobodi, i svim drugim moralnim vrijednostima u obitelji i društvu, te je, tako, pripremalo teren za stvaranje uvjeta nove perspektive čovječanstvu. Sloboda misli i riječi nužna ja kao uvjet za razvoj znanosti i umjetnosti, isto tako i za opći intelektualni, kulturni i duhovni napredak.

I, zaista, kršćanstvo je prvo proklamiralo načela: „Nema tu Židova ni Grka, nema roba ni gospodara, nema muškog roda ni ženskog; jer ste svi vi jedno u Isusu Kristu... jer ste svi vi sinovi božji vjerom u Isusa Krista“ (*Poslanica Galat. 3:28.26*).

Ove riječi sasvim su potuno prirodne, ali u vrijeme kada su one prvi put objavljene, u vrijeme vladavine robovlasničkog sustava, potlačenosti žene i djece, u vrijeme tiranije jačeg nad slabijim, bilo to kod pojedinaca ili kod naroda, one su gotovo vrijeđale one kojima su u interese zadirali.

Tako, na primjer, uzdižući ženu, kršćanstvo je uspostavilo nove odnose u braku, obitelji, odnose između roditelja i djece i to osobito svo-

jim principom međusobne ljubavi, uvažavanja i štovanja.

Oslobodivši obitelj nižeg, sebičnog i pohotljivog života, ono je uzdiglo čovjeka, pa i samo društvo, koje je sedimentna stijena obitelji, na višu moralnu i duhovnu razinu, jer svako više društvo počiva na obitelji, te od obiteljskog sustava i života, ovisi i državni i društveni sustav i život. Od kvalitete obitelji i moralnih veza među njezinim članovima, ovisi kvaliteta i kohezija samog društva koje čine te obitelji; od moralnog lika obitelji, ovisi moralni lik jednog naroda, jer stabilna vremena za stabilne osobe su vezana. Kršćanska religija uzdiže obitelj i postavlja je na višu razinu, brak smatra svetom institucijom koja simbolički predstavlja odnose Krista i crkve i duhovna je zajednica ljubavi u dobru i zlu, dok rađanje i odgoj djece smatra božjim blagoslovom, nagradom i zakonom. Zanimljivo je ovdje pomenuti da i *J.H:Pestaloci (1746-1827)*, da kršćanska vjera u Boga utvrđuje i osvećuje zajednicu bračnih drugova, kao i zajednicu roditelja i djece; Jaspers, jasno vidi u obitelji najbolji okvir i osnovu za njegovanje religioznog i društvenog života ljudi.

Cilj kršćanstva je izgradnja odnosa u obitelji kao i primijena tih odnosa, šire – na odnos ljudi u jednom narodu i naroda u jednom čovječanstvu, da odnos obitelji raširi na cijeli ljudski rod, da cijelo čovječanstvo čini samo jednu obitelj, budući da svi ljudi imaju u Bogu jednog zajedničkog Oca. U stvari, krajnji dommet kršćanske obitelji nije nacija niti država, nego jedno čovječanstvo. Cilj kršćanske obitelji nije imati poslušne članove nego moralne osobe. Duhovno zadovoljstvo jednog kršćanina nije u njegovim srodnicima, budući je Krist proreкао da će dobrom kršćaninu njegovi „domaći“ biti neprijatelji, nego je duhovno blago i zadovoljstvo u tome što je on dobar kršćanin, nositelj duhovnih vrednota jer čovjek nije osoba samo po naravi nego i po duhu. On je uzvišen po samom svom podrijetlu. Zato se pravi čovjek ne smije izgubiti u drugome: ni u građaninu, ni u filozofu, ni u znanstveniku, ni u narodnosti; čovjek se mora osloboditi svih tih veza da bi bio čovjek. To, dalje, znači: da bi čovjek bio pravi čovjek, on se mora vezati za Boga, postati sličan Bogu, slobodan u Bogu i po Bogu, gledati sve s Božje razine, mjeriti sve njegovim mjerilima.

Kršćanstvo je, dakle, nova duhovna snaga svijeta, nova dimenzija života, nova boja kojom se nijansira rumenilo života u braku, obitelji, društvu i čovječanstvu. Ono svojim moralnim vredotama postaje korektivna komponenta u obnovi moralnosti, jer je ono, prije svega, etička religija.

Ona je etičke i socijalne pojmove kao što su: ljubavi, sloboda, bratstva i jednakosti ljudi, uzdiglo do religioznih principa, spustilo je božansko do ljudskog. Visoko vrednujući čovječiji život, dalo je svim ljudima jednaka prava pod istim uvjetima. Trudi se mržnju i prolivane krvi mirom zaustaviti. Iako se ljudska, ponekad, animalna narav opire moralnim vrednotama i učenju kršćanstva, ipak je ona, više nego i jedna druga snaga, pridonijelo ublažavanju ljudskih naravi i nastojalo uspostaviti novi poredak.

Kršćanstvo je oplemenilo grubu ljudsku narav i „više nego bilo koja snaga“, oslobodilo, ili se trudilo najviše od svih osloboditi, čovjeka od pritiska prolaznih briga, putenosti i materijalne zaokupljenosti, koji najviše raslojavaju duhovnu snagu njegovog bića, unijelo mir među ljude sa svojim uzvišenim učenjem da su ljudi međusobna braća koja imaju „zajedničkog Oca na nebu“, uvjetovalo ukidanje ropstva – robovlasničkog sustava vladavine, ropstva žene pod mužem i djece pod roditeljima, oplemenilo ljudsku duh, uklanja mržnju koja je vladala između Boga i čovjeka, s jedne, i čovjeka i čovjeka, s druge strane. I sve to ono je učinilo koliko je moglo, ali, opet, „više nego i jedna druga snaga“. Postavlja se opravdano pitanje: da li je kršćanstvo postalo korektivna snaga društva? Kršćanska načela bila su isuviše uzvišena da bi se mogla jednostavno prihvatiti svom snagom uma i srca, te su morala izdržati dugu i tešku borbu, koja još i danas traje i koja će još dugo trajati, borbu s čovjekovom prirodom, s prirodnim osobinama i osjećanjima. Otuda je još i danas kršćanstvo prirodno najčistije ondje gdje priroda više nagoni čovjeka da se povlači u sebe, da u sebi samom, u dubini svojeg bića, traži utjehe i naknade, a gdje sama priroda razvija osjetila vanjskim uživanjima i kršćanstvo je moralo uzeti na sebe mnoge tuđe, sebi neprirodne forme, da bi moglo biti pojmljivo takvim ljudima.

Prema tome: neoživotvoreno kršćanstvo, kršćanstvo koje se politiziralo, sekulariziralo, kršćanstvo koje nije putenost suzbilo, sebičnost i materijalizam u društvenom životu, kršćanstvo koje se rukovodi principima dnevne politike, koje se bavi "carstvom Cesara a ne carstvom Duha", uvijek je gotovo da se izvitoperi, da iz njega progovore njemu tuđi, neprirodni, elementi, da religija osvete – oko za oko i zub za zub – progovore iz nominalnih kršćana i da ga predstave nekršćanima u krivom svjetlu. Još kada se pojavilo, ono je svojim uzvišenim idealima i učenjima, teško hvatalo korjena u sirovoj duši tadašnjih pagana, tako da je čitava tri stoljeća moralo voditi borbu protiv čovjekove prirode, borbu, koja još i danas traje i koja će još dugo trajati." Moderni se čovjek osjeća teskobno i sve više zburnjeno. On radi, ali je nekako nejasno svjestan bezkorisnosti svojih nastojanja. Dok njegova moć nad materijom raste, on se u isto vrijeme osjeća nemoćan u svom individualnom životu i društvu. Dok stvara nova bolja sredstva za savladavanje prirode, on se u isto vrijeme zapliće u mrežu tih sredstava i gubi viziju jedinog cilja koji tim sredstvima daje značenja"/8/. Suvremeni čovjek sebe doživljava kao strano bice i otuđen je, nije u kontaktu ni sa samim sobom ni s drugim ljudima. Postmoderni čovjek nespokojnije je i nezadovoljniji u odnosu na čovjeka XIX stoljeća. Nama više ne preta opasnost da postanemo robovi nego roboti. U polju globalne svijesti nema mjesta slobodnom istraživanju, niti kritičkom duhu". U ljudskim odnosima danas rijetko možemo naći ljubavi i mržnje. Ima u tim odnosima, u stvari, više površne ljubaznosti, više nego površnog poštenja, ali iza te površnosti stoji uzdržanost i nezainteresiranost"/9/.

Da li je moguće izgraditi humanističku civilizaciju? Odgovor na ovo pitanje ovisi od samog pojedinca, od njegove spremnosti da pruži otpor svim negativnim trendovima, od njegovog kritičkog stava, dijaloga, tolerancije i solidarnosti, razvijanje kulture razgovora umjesto govora.

Ipak, i pored svega, kršćanstvo je nedovoljno iscrpljeno da ne bi moglo pozitivno da utjecati na razvoj moralnih vrednota, ono je progresivna ideja koju je čovječanstvo upoznalo, duhovna snaga koja je, istodobno, pokretačka moć. A ono je to, ponajprije, ali ne i jedino,

glede toga što je uspjelo djelovati, prije svega, na najgeneralnije čovjekove moći – osjećanja, razum i volju, – i na najšire slojeve društva. Tu je tajna duhovne snage kršćanstva koja je samo tako moglo učiniti toliku revoluciju u ljudskim naravima i pojmovima, tu je onaj duboki poticaj. Što više, kršćanstvo je od početka svojega javljanja nadahnulo heroizmom svoje vjernike nadiskonskom snagom, jer se oni nisu bojali onog koji ubija tijelo, a čovjekovoj duši nije mogao ništa nauditi, nego su se bojali samo onoga koji je dušu mogao pogubiti. (*Evandjelje po Mat. 10:39, 10:28*). A ujedinivši sve ljude svih klasa i rasa, svih naroda i vremena u jednu duhovnu zajednicu – bratsku zajednicu gdje vlada sloboda, pravda i jednakost, s načelima koja su isto toliko etička, koliko i socijalna, ono je okupilo i okupljalo različite ljude u borbi za ostvarenje tih i drugih ideala. Samo takva religija kao što je kršćanstvo, mogla je spojiti narode, plemena i klase, bogate i siromašne, objesne i nevoljne, i nadahnuti ih jednom idejom. Prvi put u povijesti čovječanstva, diže se masa naroda, da se bori dragovoljno; prvi put u povijesti čovječanstva ideja pokreće svijet, a ne samo interesi i neki drugi motivi. Jedna velika svijetla ideja počela je puštati svoje tople zrake u mračne dubine narodnih masa; jedna nova snaga počela je djelovati na ljudsku svijest.

I na kraju, uostalom, šta će i sama globalizacija dati u svom povjesnom ishodu, ovisi od toga da li će i u kojoj mjeri, duhovni potencijali biti usmjereni na konstruiranje pravednije, bistvujuće svijestske zajednice. Otvoreno društvo podrazumjeva racionalno uređenje društvenih, međuljudskih odnosa, mada mi se čini da globalni svijet ide u epohu neizvjesnosti. Bez obnove moralnosti nema i ne može biti obnove društva.

Zaključak

Pomirivši kod čovjeka srce s razumom, pomirivši čovjeka s Bogom i s drugim ljudima, usuglasivši znanost s religijom i religiju s znanosti, kršćanstvo je idealiziralo čovjeka, uzdiglo ga više nego ma koja druga ideologija ili religija u povijesti na zavidanu razinu, uvažavanja i štovanja, otkrilo mu svu dubinu njegove osobnosti, svu beskrajnost Božjeg svijeta kao tvorevine, sve veličanstvo Božjeg bića kao finalnog promatrača. Tako je kršćanstvo otvorilo vrata

masama ljudi da izađu na pozornicu života i uđu u povijest, otvoriло je čovjeku put u beskrajno savršenstvo u moralu i svima duhovnim manifestacijama, ublažilo poraznost i nakaznost smrti s vjerom u uskrснуće i bolji život. Ono je, dakle, otvorilo sve tajne prilaze ljudskom srcu; ono je proširilo ljudski razum za više i savršenije shvaćanje svijeta kao Božje tvorevine; ono je oslobodilo sve latentne i skućene duhovne snage, kao što je nasilje nad ljudskim duhom, te tako moralnost naglašava kao krektivnu komponentu obnove društva.

S obzirom na činjenicu da živimo u vremenu dehumanizacije međuljudskih odnosa, gdje individua živi kao svijest o socijalnom postojanju i pretvorena je u funkciju, ukazuje zahtjev za gradnjom novog društva, zašto je potrebna ne samo promjena ekonomskog poretka, već etička i moralna promjena čovjeka. Sudbina budućih odnosa i kvaliteta samog života, ovisi od toga da li ćemo se samousmjeravati u pravcu veće slobode čovjeka, što sadržajnijeg dijaloga i tolerancije, suživota i empatije.

Stoga je čovjeku svojstvena pouzdanost u hodanju jednim putem: "Držati se svog pravca bez svojeglavosti i bez slabosti, ne biti usmjeren u trenutku, pa čak i u zamoru, kada malakše razum, sačuvati oslonac odluke koja je ušla u naše vlastito biće – to je zadatak na kome se svako jednom spotakne"/10/.

Notes

- /1/ Berđajev, N. Carstvo duha i carstvo Cesara, Svetlos/Dobra Vest, Novi Sad, 1992:11.
- /2/ Hercen, Aleksandar, Prošlost i razmišljanja, Matica Hrvatska, Zagreb, 1948:171.
- /3/ Aristotel, Politika, BIGZ, Beograd, 1948.
- /4/ Kangrga, M. Nacionalizam ili demokratija, Knjižnica Zorana Stanojevića, Novi Sad, 2002:318.
- /5/ Baron, J.; B., i Sternberg, R., Teaching Thinking skills: Theory and praktise, W.H. Freeman, New York, 1987:10.

- /6/ From, E. Imati ili biti, Narodna knjiga, ALFA, Beograd, 1998:16.
- /7/ Frojd, S., Nelagodnost u kulturi, Izdavačka radna organizacija Rad, Beograd, 1988:5.
- /8/ From, E., Čovek za sebe, Naprijed, Zagreb, 1977:14.
- /9/ From, E., Zdravo društvo, Naprijed, Zagreb, 1984:109.
- /10/ Jaspers, K., LOP. citat., 135.

Literatura

1. Bottomore, Tom, Sociologija kao društvena kritika, Naprijed, Zagreb, 1977.
2. Bošnjak, Branko, Filozofija i kršćanstvo, Naprijed, Zagreb, 1966.
3. Berđajev, Nikolaj, Egzistencijalna dijalektika božanskog i ljudskog, Logos, Beograd, 1995.
4. Berđajev, Nikolaj, O čovekovom ropstvu i slobodi, Književna zajednica, Novi Sad, 1994.
5. Berđajev Nikolaj, Carstvo Duha i carstvo Cesara, Svetovi, Novi Sad, 1992.
6. Boas, Franc, Um primitivnog čoveka, Prosveta Beograd, 1982.
7. Biblija starog i Novog zaveta, Daničić, Karadžić, Biblijsko društvo, London, 1975.
8. Vajs, Albert, Razvitak civilizacije, Narodna knjiga, Beograd, 1965.
9. Diltaj, Vilhem, Zasnivanje duhovnih nauka, Prosveta, Beograd, 1980.
10. Đurić, Mihailo, Sociologija Maksa vebera, Naprijed, Zagreb, 1987.
11. J.H. Pestaloci, (1746-1877).
12. Jerotić, Vladeta, Psihoanaliza i kultura, BIGZ, Beograd, 1974.
13. Jaspers, K., Filozofska autobiografija, Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad, 1987.
14. Hercen, Aleksandar, Prošlost i razmišljanja, Matica Hrvatska, Zagreb, 1948.
15. Hegel G. V. F., Filozofija religije, I, Eidos, Vrnjačka Banja, 1995.
16. Keilbach, V., Psihologija religije, Grafički zavod, Zagreb, 1951.
17. Kaucki, I., Poreklo hrišćanstva, Kultura Beograd, 1979.
18. Šopenhauer, Artur, O slobodi volje, Svetovi, Novi Sad, 1992.

MORALITY RENEWAL AS CORRECTIVE COMPONENT OF SOCIETY

Zdravko Šordan

Theology Institute, Beograd, Srbija

Abstract

It is not always easy or simple to define man's multi-layered nature. It is connected with true changes in the human spirit, since a real and genuine turn is, indeed, internal by nature, and implies a spiritual transformation, a mental reconstruction, where the morality becomes a corrective component of an individual and society as a whole, with a view to present the spiritual side, not the sensual side. To a certain extent, it neglects the external side of the natural greatness, and is directed toward the spiritual sense. Spirituality is not an action working only from the outside, it is a force that reveals the divine in the man, because it is not only about that the necessity to modify some structures of society, but to modify individual views of the world and outlook upon life. In order to be in position to recommend a new behavioural pattern, it is necessary to bring order into our own lives. Not everything that is feasible scientifically is, at the same time, justifiable morally – an almost unbridgeable gap has opened up between technological advancement and humaneness. The intention of morality lies in the tendency to emphasize those spiritual values; in the best possible scenario, it expresses a higher interest and sensitivity for flickers of the human soul, and thus boils down to the desire to present spirituality, and not sensuality. In the hierarchy of human needs, biological needs cannot rank higher than those spiritual ones that belong to the generic human essence, since they add to its development. If we rely only on the sensual side, we will hear dissonant sobbing, as an attempt to compensate for lost moral values. Without morality, the world is superficial, and the man is not capable of spiritual ascent; without morality, everything is devoid of sense - everything is absurd.

Higher goals of life are not and cannot be only economic and social, but spiritual as well. The greatness of a nation and individuals is not measured only against material criteria and a developed mind, yet a withered soul, but also against moral values.

Key words

morality, ethics, freedom, Christianity, brotherhood, spiritual strength